
Novetats florístiques al Montseny des del 1986

**Josep M. Panareda
i Josep Nuet**

*Departament de Geografia i Anàlisi Geogràfica Regional
Universitat de Barcelona*

Resum

El 1986 es publicà la primera versió de la flora del Montseny (BOLÒS, NUET I PANAREDA, 1986). Han passat divuit anys i és hora d'una nova versió actualitzada, que els mateixos autors ja estan preparant. En la comunicació s'ofereix un avanç d'aquest treball i es presenten les noves troballes florístiques fetes durant aquest període. Algunes ja han estat publicades en revistes i monografies especialitzades, i d'altres resten inèdites.

S'estableix una tipologia de les noves plantes conegudes, com els neòfits, les plantes atlàntiques i subalpines molt localitzades i les espècies en general poc freqüents arreu i amb una presència escassa o efímera en un espai concret. Hi ha espècies més o menys freqüents en indrets propers al Montseny, que fins ara no havien estat citades en aquest massís. D'altres són rares i es troben en un límit de la seva àrea de distribució.

Paraules clau

Flora, Montseny

Resumen

Novedades florísticas en el Montseny desde 1986

En 1986 se publicó la primera versión de la flora del Montseny (BOLÒS, NUET Y PANAREDA, 1986). Han pasado dieciocho años y ha llegado el momento de realizar una versión actualizada, que los mismos autores ya están preparando. En la comunicación se ofrece un avance de este trabajo y se presentan los hallazgos florísticos efectuados durante este período. Algunos ya han sido publicados en revistas y monografías especializadas; otros todavía son inéditos.

Se establece una tipología de las nuevas plantas conocidas, como los neófitos, las plantas atlánticas y subalpinas muy localizadas y las especies en general poco frecuentes y con una presencia escasa o efímera en un espacio concreto. Existen especies más o menos frecuentes en áreas próximas al Montseny, que hasta el momento presente no habían sido observadas en dicho macizo. Otras son raras y se encuentran en un límite de su área de distribución.

Palabras clave

Flora, Montseny

Abstract

New Floral Species Appearing in the Montseny Area since 1986

In 1986, the first version of the book, *Flora del Montseny* (BOLÒS, NUET AND PANAREDA, 1986) was published. Eighteen years have passed and an updated version is called for, which the same authors are already preparing. This presentation offers a preview on their work and discusses the discoveries of new species of flora made during this period. Some have already been published in specialised journals and monographs, whereas others are as yet unpublished.

The typology of the newly detected plants was established, as, for instance, neophytes, highly localised Atlantic and subalpine plants and generally infrequent species and with a scarce or ephemeral presence in a specific area. Some of these species are more or less frequent in areas near Montseny, but had never been detected on the massif. Others are rare and are growing at the outskirts of their range.

Keywords

Flora, Montseny

Justificació i objectius

El 1986 es publicà la primera versió de la flora del Montseny, dins de la sèrie del patrimoni biològic del Montseny, editada per la Diputació de Barcelona (BOLÒS, NUET I PANAREDA, 1986). Era el resultat de la llarga recerca feta per Oriol de Bolòs les dècades de 1940 i 1950, sovint al costat del seu pare, el qual arribà a redactar una flora gairebé completa del Montseny, que resta inèdita. A aquest treball, s'hi afegiren les troballes més recents fetes per nosaltres.

La flora del 1986 inclou poc més de 1.300 espècies i correspon a l'estat del coneixement florístic d'aleshores. Els autors eren ben conscients de les limitacions de l'obra, ja que es tractava d'un catàleg, més que no pas d'un estudi de la diversitat vegetal del Montseny.

En la introducció al catàleg del 1986 els autors manifesten clarament que cap d'ells no tenia la intenció de publicar de seguida els seus estudis, ja que eren conscients que la informació de què es disposava era encara massa poc completa. I ja indicaven els àmbits més fluixos, com el conjunt dels grups taxonòmics més crítics, com *Hieracium*, *Taraxacum* i *Festuca*, com les plantes muntanyenques dels racons d'accés més difícil, i com els vegetals de les poblacions d'herbes anuals, entre d'altres.

Han passat divuit anys i és hora d'una nova versió actualitzada, que els mateixos autors ja estan preparant. En la comunicació s'ofereix un avanç d'aquest treball en forma de novetats i es presenten les noves troballes florístiques fetes durant aquest període. Algunes ja han estat publicades en revistes i monografies especialitzades, i d'altres resten inèdites. Es recullen les novetats, com també les troballes en indrets allunyats dels fins ara coneguts.

Les troballes fetes en les prospeccions realitzades aquests anys donen raó als autors del catàleg florístic del 1986 que ja aleshores creien que es tractava d'un treball provisional i no plenament exhaustiu. Han estat nombroses les novetats absolutes i les troballes que fan canviar el coneixement de la distribució de molts tàxons ja coneguts al Montseny.

Amb aquest escrit els autors no pretenen presentar una exposició exhaustiva de totes les novetats florístiques, com tampoc de les noves localitzacions de tàxons ja coneguts. Aquesta tasca, que exigeix un text més ampli, es realitzarà amb la nova edició de la flora montsenyenca. Les informacions corològiques més completes també seran ofertes en aquesta nova edició. Semblantment s'hi inclourà la bibliografia completa, ja que en el present text només s'indiquen les referències més destacades.

Ara interessa sobretot tipificar el conjunt de troballes florístiques, en relació amb les seves afinitats biogeogràfiques, en especial dins d'un context geogràfic més ampli.

Tipologia de les noves plantes trobades

Els neòfits

Els neòfits són plantes que per diferents vies han arribat a un territori recentment i s'hi desenvolupen de manera espontània. La seva introducció pot ser accidental (moviment de persones i mercaderies) o voluntària (jardineria, conreus i experimentació); en tot cas la planta es reproduïx espontàniament, formant part de la flora d'un indret. La majoria tenen procedència tropical o subtropical. La su-

pervivència dels neòfits varia amb el temps, en relació sobretot amb els usos i la cobertura del sòl.

Els neòfits poden constituir entre el 10 i el 20% de la flora total en llocs molt alterats per l'home, com succeeix al delta del Llobregat, però al conjunt del Montseny el percentatge és més baix. Es troben sobretot a les planes que voregen el massís. A muntanya creixen als camins, vores de masies i espais habitats o pasturats.

Des del punt de vista de novetats florístiques, els neòfits constitueixen el grup més nombrós.

Alguns neòfits són prou coneguts per la seva abundància en indrets més o menys ruderalitzats. És el cas de nombroses compostes (*Aster squamatus*, *A. pilosus*, *Conyza canadensis*, *C. bonariensis*, *C. sumatrensis*, *Bidens subalternans*, *B. frondosa*, *Helianthus tuberosus*, *Xanthium spinosum*, *X. echinatum*, *Tagetes minuta*, *Artemisia verlotiorum*), o de les plantes del grup dels blets (*Chenopodium album*, *Ch. ambrosioides*, *Amaranthus albus*, *A. blitoides*, *A. deflexus*, *A. hybridus*, *A. retroflexus*), entre moltes altres espècies.

Altres neòfits tenen escassa presència, i fins alguns tenen poblacions escasses, que poden desaparèixer durant un temps.

Però ara interessa mostrar que hi ha espècies forasteres que ben sovint es tornen espontànies. Probablement la novetat més notable dels darrers anys és la presència de dues herbes del gènere *Aster* (*A. inaequidens* i *A. pterophorus*). La primera s'ha fet abundant localment, en especial en el sector sud-oest del Montseny, concretament al llarg de la vall del Congost i l'entorn de l'embassament de Vallforner. A la resta del Montseny ha estat trobada en nombrosos indrets, localitzada a vores de pistes forestals i clarianes de bosc. *Aster pterophorus* ha arribat més recentment i assoleix altures de gairebé un metre i mig. Creix en indrets humits de les parts baixes del massís, especialment a les clarianes dels fondals. Té una floració tardana, a la darreria de l'estiu i l'inici de la tardor. De moment no és gaire abundant.

Altres neòfits trobats els darrers anys tenen una ecologia i distribució desigual. *Pennisetum villosum* és una gramínia relativament freqüent als marges dels camins de l'entorn de Barcelona i que al Montseny té una presència molt escassa. *Erigeron karvinskianus* es troba a parets i marges assolellats, sens dubte escapada dels jardins. *Galinsoga parviflora* es fa als conreus i només és freqüent molt localment. La presència d'*Artemisia annua* és ben recent, i n'hem vist denses poblacions als marges argilosos del Congost. *Ambrosia coronopifolia*, *Bidens aurea* i *Pulicaria vulgaris*, per exemple, han estat localitzades a la llera i ribes de la Tordera, i algunes al Congost. *Cortaderia selloana* apareix aïlladament a brolles i pinedes obertes.

Les plantes citades només són una mostra dels neòfits presents, alguns dels quals no havien estat citats en el catàleg del 1986. I no tenim cap dubte que de tant en tant sorgiran nous tàxons de neòfits espontanis al Montseny.

Plantes atlàntiques i subalpines

Es tracta d'un grup de plantes que sobreviuen als indrets més ombrívols i frescals del Montseny. Són autèntiques rellíquies d'èpoques remotes amb un clima més fred i humit. En aquest grup cal incloure algunes plantes que algun naturalista trobà fa dècades i fins i tot segles, i que els darrers temps no han estat retrobades i molt probablement es

deuen haver extingit. En algun cas la sorpresa ha estat positiva i s'ha retrobat. Això sí a indrets molt concrets i amb un microclima que n'ha permès la permanència.

La troballa recent més espectacular ha estat al sot de les Cordes, en un espai obac ben reduït, permanentment humitejat pels esquitxos de les gotes d'aigua que cauen tot l'any d'un cingle enclotat. Al costat de denses mates de falguera femella hi creix *Polygonatum verticillatum*, *Streptopus amplexifolius* i *Lycopodium selago*. Totes tres tenen al Montseny una àrea disjunta i relictada amb poblacions amb un nombre de peus molt reduït, amb alt risc d'extingir-se del massís. De *Polygonatum verticillatum*, se'n té un testimoni a l'herbari Salvador, amb l'anotació de Sant Marçal; es considerava extingida fins que fou trobada a l'obaga de les Agudes.

Hi ha altres plantes que tenen un alt interès biogeogràfic al Montseny. *Echinops sphaerocephalus* ha estat localitzada a l'entorn de les antigues mines de Sant Marçal. *Valeriana tuberosa*, ja coneguda, s'ha localitzat en diversos punts als sectors de les Agudes i del Matagalls. *Sempervivum montanum* es troba molt localitzada.

No tenim cap dubte que aquestes plantes de caràcter atlàntic i subalpí tenen un gran interès biogeogràfic, i que converteixen el conjunt del Montseny en un espai refugi de nombroses plantes que, a casa nostra, fora del Montseny, només es desenvolupen als Pirineus. La seva presència al Montseny és clarament relictada i només poden subsistir en aquests refugis.

En aquest context cal incloure diverses plantes d'aiguamolls i torberes que al Montseny es refugien exclusivament als mulladius dels entorns d'algunes fonts. Es tracta d'ambients molt fràgils, per les seves dimensions reduïdes, pel ramat i per la colonització del bosc que està envaint tot el territori. Fa uns anys vam localitzar en un d'aquests mulladius del Matagalls *Pinguicula grandiflora*, que no l'hem retrobat en les darreres prospeccions de camp.

Espècies d'ambients secs i termòfils

El Montseny es troba dins del domini mediterrani, en contacte amb terres més seques. La flora montsenyenca és predominantment mediterrània, malgrat que el component eurosiberià sigui notable. A les parts baixes del massís, en especial pel costat sud i oest, no és rar trobar-hi plantes pròpies d'indrets més secs i càlids, que es localitzen en erms i marges assolellats. Destaca la presència d'*Ampelodesmos mauritanica* a la vora d'alguns camins i al mig de pradells i brolles. La presència, molt localitzada, de *Ceratonion siliqua* testimonia que el garrofer fou conreat en algun indret de l'entorn de la Garriga i a alguns solells del Congost.

Espècies halòfiles

La presència d'espècies halòfiles, relacionades amb la sal, pot sorprendre si es té en compte el massís del Montseny estricte. Però a la part baixa, a les lleres i ribes dels rius, arriben plantes clarament associades a medis salats, i assoleixen el mateix peu del massís. És el cas de *Tamarix africana*, força conegut en alguns indrets de la ribera de la Torreda i del Congost. Més recent és la presència de *Glaucium flavum*, que creix als codolars de les lleres d'aquests rius.

Espècies poc freqüents arreu i amb una presència escassa o efímera al Montseny

Hi ha un nombre relativament elevat d'espècies que rara-

ment presenten una presència abundant enlloc, i que localment poden establir-se poblacions més o menys estables, i a vegades efímeres, en relació amb una intervenció humana. Per aquesta raó algunes d'aquestes espècies no han estat vistes fins fa poc, o foren vistes fa dècades i retrobades recentment.

Sovint es tracta d'espècies d'un alt valor biogeogràfic a causa de la seva raresa general. Són els casos d'*Asplenium viride*, localitzat en els esqueis del Matagalls, de *Gentiana ciliata*, trobada a les pastures mesòfiles de la Calma, o de *Cucubalus baccifer*, vista al bosc de ribera del Congost.

En aquest grup cal incloure plantes prou conegudes per als científics, però amb una presència escassa, com és el cas de *Prunus lusitanica* o *Taxus baccata*, o ben conegudes per la gent de la muntanya, però desconegudes per als científics, com ha passat amb *Ramonda myconi*, *Saxifraga aizoon* i *Arctostaphylos uva-ursi*; coneixement que era degut a les seves aplicacions remeieres.

D'altres, sense tenir un valor tan destacat, no deixen de ser interessants, com és el cas de *Barlia robertiana*, i altres orquídiades, només trobades en indrets molt concrets. En aquest context cal incloure algunes plantes arvenses i ruderals, com és el cas de *Glaucium corniculatum* i *Centaurea solstitialis*.

Espècies molt rares però d'un cert interès biogeogràfic són *Campanula speciosa*, *Scolymus maculatus*, *Parentucellia latifolia* i *Parentucellia viscosa*.

D'altres són espècies més o menys abundants en indrets propers, però rares o escasses al Montseny, com *Bupleurum fruticosum*, que tampoc no fou citada en el primer catàleg.

Espècies conegudes amb variacions notables en el seu grau de presència i abundància

Es tracta d'un grup nombrós d'espècies, que cal estudiar detingudament. Les variacions són força més grans i ràpides del que pot semblar, almenys en el moment actual, a causa de la intervenció humana i dels canvis actuals en els usos, en especial per l'abandó de les activitats tradicionals.

Només en l'àmbit dels arbustos i arbres hi ha exemples molt clars de grans variacions. Un dels casos que més ens ha sorprès és el bàlec (*Genista balansae*), fins fa poc arraconat a les carenes rocoses enlairades, i que ara constitueix extensos matollars als vessants occidentals del Matagalls. El ginestell (*Sarothamnus scoparius*) tingué una extensió notable les darreres dècades a causa de l'abandó de conreus, com a espècie pionera, però els darrers anys ha registrat un retrocés notable. Semblantment es pot dir de les estepes (*Cistus* sp), també amb extenses poblacions fa uns anys i que ara han minvat força.

Alguns arbres han variat força les seves poblacions. Les poblacions arbòries que més han sofert els darrers anys són les del faig (*Fagus sylvatica*) i el roure de fulla gran (*Quercus petraea*). En alguns indrets l'alzina (*Quercus ilex*) ha progressat molt.

Els conjunts de plantes arvenses, a causa de l'abandó dels conreus, i de plantes ruderals han sofert un fort retrocés.

Conclusions i perspectives

En aquesta aportació els autors han volgut expressar que encara resta força per a un coneixement total de la flora del Montseny. Al llarg dels divuit anys que separen el primer

catàleg florístic del Montseny i el moment actual han estat trobats més d'un centenar de tàxons fins ara desconeguts per als científics. Molt probablement la flora actual de plantes vasculares del Montseny supera amb escreix les 1.500.

Caldrà anar estudiant l'evolució en la distribució i abundància de cada espècie, juntament amb la influència dels diferents factors del paisatge. La presència i les activitats humanes duen a terme un paper important en aquesta dinàmica i evolució de les poblacions, però cal no oblidar els diferents factors naturals, en especial en les seves manifestacions extremes: esllavissades, inundacions, fredorades, onades de calor, fortes ventades, incendis i plagues.

Tot plegat és una tasca urgent de cara a una millor gestió del conjunt del territori, en especial l'inclòs en el Parc Natural del Montseny. Hi ha refugis biològics que caldrà protegir mitjançant l'aïllament de la presència humana, el control de l'extensió del bosc i el pasturatge, entre moltes altres mesures.

Els autors continuen les seves prospeccions i recerques florístiques, tot duent a terme la cartografia corològica partint dels quadrats 1 × 1 km de retícula UTM. En aquest sentit interessa molt conèixer l'abundància de cada tàxon als diferents sectors del Montseny i com aquesta ha variat les darreres dècades a causa dels canvis d'usos.

Malgrat les troballes fetes, els autors són conscients que un estudi florístic mai no està conclòs del tot. El massís del Montseny dona refugi a espècies encara no trobades o identificades des del punt de vista científic.

Bibliografia

BARNOLA, Pere; ROMO, Àngel (1989). «Addicions a la flora vascular del Montseny». *II Trobada d'Estudiosos del Montseny*. Pàg. 107-108.

BOLÒS, Antoni de; BOLÒS, Oriol de (1950). *Vegetación de las Comarcas Barcelonesas*. Barcelona: Instituto Español de Estudios Mediterráneos. 579 pàgines.

BOLÒS, Oriol de (1951). «El elemento fitogeográfico euro-siberiano en las sierras litorales catalanas». *Collectanea Botanica*, núm. 3; pàg. 142.

BOLÒS, Oriol de (1974). «Notas sobre vegetación glareícola». *Miscellanea Alcobé*. Pàg. 7.786.

BOLÒS, Oriol de (1979). «Le *SambucoSalicion capreae* en

Catalogne». *Documents Phytosociologiques*, núm. 4; pàg. 6.974.

BOLÒS, Oriol de (1979). «Sur quelques groupements herbacés hygrophiles du Montseny (Catalogne)». *Phytocoenologia*, núm. 6; pàg. 202-208.

BOLÒS, Oriol de (1980). «Les aulnaies (*AlnoPadion*) du Montseny en Catalogne». *Colloques phytosociologiques*, núm. 9; pàg. 131-141.

BOLÒS, Oriol de (1983). *La vegetació del Montseny*. Barcelona: Diputació de Barcelona. 170 pàgines.

BOLÒS, Oriol de (1986). «Consideracions sobre la flora del Montseny». *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, núm. 843 (3a època); pàg. 411-439.

BOLÒS, Oriol de (ed.) (1985-2004). *Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

BOLÒS, Oriol de; NUET, Josep; PANAREDA, Josep Maria (1986). «Flora vascular del Montseny». *El patrimoni biològic del Montseny. Catàlegs de Flora i Fauna*, núm. 1; pàg. 4.192.

BOLÒS, Oriol de; VIGO, Josep (1984-2001). *Flora dels Països Catalans*. Barcelona: Barcino. 4 volums.

BOLÒS, Oriol de; VIGO, Josep; MASALLES, Ramon Maria; NINOT, Josep Maria (1990). *Flora manual dels Països Catalans*. Barcelona: Pòrtic. 1.240 pàgines.

CLAVERO, Josep Maria (1994). «Resum de l'estudi corològic de les plantes de les Z.R.N.Q. del Parc Natural del Montseny». *La Sitja del Llop*, núm. 6; pàg. 10-11.

GUTIÉRREZ, César; SÁEZ, Llorenç (1996). «Aportacions al coneixement de flora vascular del Montseny». *Folia Botanica Miscellanea*, núm. 10; pàg. 67-75.

LLOBET, Salvador (1947). *El medio y la vida en el Montseny*. Barcelona: CSIC. 518 pàgines.

MONTERRAT, Pere (1955-64). «Flora de la Cordillera Litoral Catalana (porción comprendida entre los ríos Besós y Tordera)». *Collectanea Botanica*, núm. 4: pàg. 351-398; núm. 5: pàg. 1-86, 297-351, 613-657; núm. 6: pàg. 1-48, 387-453.

PANAREDA, Josep Maria; ROSELL, Alexis; NUET, Josep (1981). «Una mullera amb esfagnes al Montseny». *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, núm. 16; pàg. 147-154.

TERRADAS, Jaume; MIRALLES, Jordi (eds.) (1986). *El patrimoni biològic del Montseny. Catàlegs de flora i fauna, 1*. Barcelona: Diputació de Barcelona. 171 pàgines.